

Contribució excel·lent a la història de la llengua, especialment del mallorquí del segle XVII. Cercant ossos en el lleu només observariem que la referència a la *Scripta mallorquina* (Barcelona, 2013) hagués completat la posterior vigència o desús de certes unitats lingüístiques d'acord amb la cronologia; que *modo*, més que un castellanisme, és un cultisme pres del llatí, documentat des del s. XV (veg. *DECat* i *DCVB*); o que *asanta* (“assanta” “assenta”), que havia estat dejectat per Coromines per l'ús que n'havia fet Mn. Alcover en les seves *Rondaies* («fa riure i pena alhora: escombraries de la parla, que calia deixar en un calaix de la *calaixera*», *DECat*, VII, 894a, 14-16), es podria haver comentat com un cas de transposició de la neutra àtona de formes arizotòniques a les rizotòniques com a *a* i no com a *e*, del tipus *ençata* per *enceta*, amb un precedent de més de tres centúries i que tenia raó de ser en un text rondallístic!

A partir de l'examen lingüístic que fa Miralles d'aquest text, notem: 1) la seva notable puresa lingüística, amb alguns castellanismes que, en general, es van arrelar en el parlar col·loquial (*ditxosos*, *agravi*, *menos*, *antes*, *gastos*); 2) la participació d'un model de llengua comuna (grafies tradicionals, manca de iodització, article literari, sufix àton *-ia*), bandejant elements diatòpics impropis d'una llengua literària com són l'article salat o el rebuig de la iodització; 3) la procedència insular es manifesta escassament; 4) el seu interès per establir diacronia dels fets: ús de *algun* i ulterior absència, futura imposició de *després* enfront de *aprés* o de *dues* sobre *dos*; aparició de *sense* per *sens*. La comparació amb elements de les *Ordinacions* permeten fer ostensibles els canvis realitzats al llarg de dos segles; 5) gran valor del recull dels termes arquitectònics, amb definicions d'elaboració difícil: *asta*, *ansa*, *alembor*, *bombardera*, *copada*, *escurcinats*, *filet*, *gaya*, *segude*, *formeret*, *gives*, *volsós*, etc.

En suma, estem davant una anàlisi exhaustiva de la llengua d'aquest text, des de la fonètica, la morfologia i el lèxic, important per contenir una terminologia especialitzada del tractament de la pedra i sobretot per l'estudi sincrònic i diacrònic que haurà de ser tingut en compte per a les futures històries de la llengua.

Joan VENY
Institut d'Estudis Catalans
Universitat de Barcelona

MIRALLES, Eulàlia (cur.) (2020): *Versos per vèncer. Poesia de la Guerra dels Segadors (1640-1652)*, vol. I. Barcelona: Editorial Barcino, 256 p.

Per bé que ja hi ha hagut altres aplecs de textos poètics amb la Guerra dels Segadors com a escenari, cap d'ells no tenia l'entitat i voluntat de completesa del que avui es ressenya aquí. D'una banda, cal recordar en aquesta ocasió la magna obra d'Henry Ettinghausen, *La Guerra dels Segadors a través de la premsa de l'època* (4 vols., Barcelona, Curial Edicions Catalanes, 1993), que aplegava la còpia facsimilar de gairebé 350 fulls. També el recull de Joana Escobedo, *Plecs poètics catalans del segle XVII de la Biblioteca de Catalunya* (Barcelona: Biblioteca de Catalunya, 1988), contenia reproduccions d'impresos de canya i cordill d'aquesta temàtica. Són, però, això, col·leccions de rèpliques de plecs solts.

D'altra banda, s'han dut a terme edicions de textos propagandístics de la Guerra de Separació. Entre les que n'han reunit més d'un recordo ara la d'Anna M. Torrent («Poesia barroca de la Guerra dels Segadors», *Els Marges*, 31, 1984, p. 81-100), amb l'edició de vuit textos, sis provinents de manuscrits i dos d'impresos, o d'Àngels Sendra Morant («Dos plecs solts poètics de la guerra dels segadors», *Revista Internacional d'Humanitats*, 33, 2015, p. 19-36). N'hi ha encara que n'han editat un de sol. Per exemple, Lúcia Ayats («*Comparació de Cathalunya ab Troya*», *Estudi General*, 14, 1994 [1995], p. 137-155) o Pep Vila (que a «Alguns plecs poètics del segle XVII conservats a la biblioteca “Lambert Mata” de Ripoll», *Revista de Girona*, 104, 1983, p. 237-252, editava el de Magí Ramon de 1641, que en el present recull de Miralles ocupa la posició XIX). Una sort especial ha tingut el *Diàlogo verdader*,

graciós y apacible dels felices y bons successos de la guerra de Catalunya, extens opuscle de més de 1.600 versos, que va ser editat en dues ocasions: per Enric Prat (*Annals de l'Institut d'Estudis Gironins*, XXX, 1988-1989, p. 321-387) i per Anna M. Torrent (*Els Marges*, 48, 1993, p. 79-100). N'hi deuen haver més que ara no recordo, però aquests que recullo perquè els tinc a mà ofereixen la tònica de la situació: a excepció de Torrent, amb vuit textos, la resta són edicions d'un o dos plecs impresos, a tot estirar.

L'empresa endegada per Eulàlia Miralles i Editorial Barcino pertany a tota una altra dimensió: en dos volums aplegarà l'edició anotada de cinquanta textos, cinquanta! Tenim al davant, doncs, la primera antologia de textos en vers de la Guerra dels Segadors en llengua catalana amb una voluntat gairebé exhaustiva. La investigadora barcelonina i professora a la Universitat de València fa anys que estudia i publica els resultats de les seves investigacions sobre aquests materials impresos i manuscrits. Un bon gruix d'articles importants en dona fe: només cal veure els reunits a la bibliografia del volum (p. 234-235).

Per començar convé dir que aquest primer volum presenta un aspecte esplèndid pel que fa a les característiques externes de coberta i títol (precios i molt encertat) i una disposició interna clara i excel·lent, com ens té acostumats la col·lecció que l'acull. Consta de dues grans parts: una extensa i detallada introducció (p. 13-61) i l'edició de vint textos (p. 63-213).

La primera ve precedida encara per una presentació (p. 9-11) en què se'ns fa saber que el primer volum continuarà la poesia dels dos primers anys del conflicte (1640-1641), amb una producció abundant i intensa, mentre que el segon en recollirà la de la dècada 1642-1652. La introducció pròpiament dita comença per recordar-nos que la producció escrita amb intenció política i propagandística en el context bèl·lic de 1640-1652 és multiforme: «memorials polítics, opuscles, pamflets, relacions de successos, poesia, teatre, sermons, pronòstics, etc.». La recopilació d'aquests dos volums se centra, doncs, en només una faceta d'aquest ampli ventall d'escriptures: els textos poètics. I només els publicats en llengua catalana. Justament el tema de la llengua hi és analitzat: «Els propagandistes catalans escriuen majoritàriament en català, castellà i més eventualment en llatí i, si cal, s'atreveixen amb el francès i, en menor mesura, el portuguès. Són conscients que han de guanyar les voluntats de tota la societat, i que han de convèncer a l'interior (i en dues direccions: a les elits i al poble) i a l'exterior» (p. 21). Aquí l'autora ens recorda —encertadament— la dissociació entre llengua i identitat política a l'època.

En tot cas, el concepte de poesia de guerra (en el sentit estricte de textos propagandístics que pretenen incidir directament en el conflicte) pren en aquesta proposta un sentit ampli, per tal com inclou també textos que tracten sobre la guerra i fins i tot poemes que tenen la guerra com a referent. Aquest enfilall folgat explica la presència, posem per cas, de Francesc Fontanella, que no va compondre mai textos de caràcter propagandístic sobre la guerra però sí que en va escriure amb el conflicte com a rerefons, bé amb motiu dels seus periples europeus amb els representants catalans a la conferència de pau de Münster, bé arran del setge de Barcelona de 1652, a més dels versos inclosos al seu panegíric per la mort de Pau Claris, els que dedica al traspàs de Lluís XIII o el poema que comença «La pau, de l'abundància acompanyada».

En l'apartat 2 d'aquesta introducció s'hi descriuen aspectes com la barreja d'estils popular i culte (com ara les epopeies), les autories (generalment anònimes), els títols, l'ús de la simbologia i d'un llenguatge connotatiu (que vol exhortar el lector, commoure'l perquè prengui partit actiu), les tipologies textuais (molt variades) o la mètrica. L'apartat 3 descriu com sovint la difusió d'aquests papers era pública, en el sentit que eren fixats en determinats espais comuns de les ciutats; de vegades es recitaven públicament, de vegades es cantaven.

Finalment, l'apartat 4 exposa els criteris d'edició que s'hi han aplicat. Els textos procedeixen, en la majoria dels casos, de plecs impresos o bé de fonts manuscrites —majoritàriament de tres compilacions: BC ms. 2072 i 2073 i CRAI-UB ms. 211—, si bé hi ha dues composicions que provenen de la tradició oral. Se'ns comunica que la disposició dels textos en els dos volums seguirà l'ordre cronològic dels esdeveniments que s'hi narren. Finalment, es fixa el propòsit de regularitzar les grafies seguint els criteris

per a textos literaris moderns establerts per Albert Rossich (a Rossich / Valsalobre, *Poesia catalana del barroc. Antologia*, 2006, p. 25-36), amb algunes modificacions provinents de la normativa pròpia de la col·lecció editorial.

Després de la segona part del volum, d'edició dels vint textos, se succeeixen un Apèndix (que descriu la procedència dels textos, la identificació dels testimonis de cadascun i l'aparat crític) (p. 215-218), una copiosa bibliografia (encapçalada per la descripció de sigles utilitzades) (p. 219-246), un índex de primers versos (p. 247) i una taula de poemes (amb noms d'autor i rúbriques o títols, ordenats pel número a l'aplec) tant del volum present com del successiu (p. 249-251).

I ara que tractem de paratextos, és oportú sol·licitar per al proper lliurament un imprescindible índex de topònims i antropònims que valgui per als dos volums.

Parlem ara dels textos que hi són editats, de la medulla del volum. Aquests venen precedits d'un "davantal" amb informació sobre les circumstàncies que els van generar, la mètrica (no en tots els casos) i algunes indicacions sobre el seu contingut i estructura. L'anotació és exhaustiva i encertada, amb profusió de dades imprescindibles de caràcter històric (identificació de personatges, descripció dels esdeveniments històrics que s'hi refereixen...), així com de tipus lingüístic i aclariments d'expressions (hi abunden les parèmies) i versos. Tot i això, tal vegada hauria convingut incorporar algunes notes per aclarir expressions i versos com els 31-32 (p. 148), 20-21 (p. 162), 93 (p. 166), 161-162 (p. 170), aquest darrer amb la interessant contraposició entre *simple/doble*, 156 (p. 205) o 172 (p. 206).

En comentó només unes poques qüestions, al capdavant minúcies. La forma representada per «vo'n» dues vegades a la p. 159 imagino que és una forma col·loquial per *vos en* i que no hi ha altra manera de representar-la que com es fa al text; ara bé: potser hauria calgut una nota per explicar-ho. I crec que el «de més» de la p. 102 (v. 52) ha de ser un *demés* (cf. *DCVB*, *demés*. 2), 'a la majoria'. Em pregunto si l'adjectiu *accelerada* del v. 58 (p. 164) no estarà més relacionat amb *sceleratus* (malvat, criminal) que no pas amb 'veloç', especialment perquè està atribuït a aquell geni infernal que és Ascàlaf; ho dic perquè podria ser una forma de traduir el mot llatí idèntica a la que en el seu dia vaig identificar en la poesia del també barroc Agustí Eura.

D'altra banda, no acabo de veure per què les terminacions de la *Glossa catalana* (núm. III) han de ser admiratives, inserides com estan en la sintaxi normal del discurs. És un cas ben diferent del text núm. VI, en què els signes d'admiració estan plenament justificats per tal com són respostes exclamatives a una pregunta breu.

Em permeto una remarca final que potser es podria tenir present per al segon volum. Com he dit, la informació sobre la procedència del text (manuscrit, edició impresa, font oral) apareix a les pàgines 215-218 incorporada a l'Apèndix, juntament amb la relativa a altres edicions i aparat crític. Ara bé: em fa l'efecte que seria més pertinent que les dades sobre l'origen textual apareguessin en el davantal propi de cada text. Penso que sovint el lector agrairà poder disposar d'aquesta dada d'entrada, abans de llegir el text. Jo, si més no, les he trobades a faltar en aquell punt. D'altra banda, la informació sobre la procedència, en el cas dels impresos, no apareix completa tampoc a l'Apèndix, sinó que cal accedir encara a un tercer lloc, a la bibliografia final, on —ara sí— figuren autor —si n'hi ha—, data, títol complet i impressor. Així doncs, per tal de reunir la informació que ara apareix fragmentada en diversos llocs i, alhora, d'oferir al lector les dades útils (hi afegiria la precisió sobre la mètrica en tots els casos) abans d'encetar el text, crec que seria més pràctic que les dades de procedència figuressin, com dic, al davantal de cada text, també la referència completa dels impresos. Personalment, opino que seria més coherent que, de la mateixa manera que els manuscrits no compareixen a la bibliografia, tampoc no hi han de figurar altres fonts primàries com són els impresos. Òbviament l'Apèndix té raó de ser i és imprescindible pel que fa al desplegament de l'aparat crític i la notícia d'altres edicions.

Acabo amb una felicitació entusiasta: d'un costat, a l'editora pel coratge i per la resolució exitosa en encarar la tasca ingent (i malauradament massa sovint poc i mal valorada) d'oferir un gruix fonamental de textos historicopolítics en vers català excel·lentment anotats; d'un altre costat, a l'editorial i als seus responsables per l'aposta que han assumit enfront de la nostra antiga tradició literària completa, de manera que en els darrers anys s'estan publicant un nombre creixent de textos del període modern: la *Crònica* de

Miquel Parets, en diversos volums, o les del setge de Barcelona de 1713-1714 a Els Nostres Clàssics; o els poemes de Lepant de Joan Pujol a la Biblioteca Barcino, més els propers volums que s'anuncien.

Pep VALSALOBRE
 Institut de Llengua i Cultura Catalanes
 Universitat de Girona

MURGADES, Josep / NOGUÉ, Neus / BELLÉS, Eloi (ed.) (2020): *Pompeu Fabra, a la Universitat i de la Universitat*. Barcelona: Edicions de la Universitat de Barcelona, 165 p.

El volum *Pompeu Fabra, a la Universitat i de la Universitat* aplega sis estudis sobre la vida i obra de Pompeu Fabra i sobre el fabrisme, que corresponen als textos de les intervencions en la jornada acadèmica homònima que va tenir lloc a la Facultat de Filologia de la Universitat de Barcelona el 9 de novembre del 2018, en el marc general dels actes de l'Any Fabra. En rigor, no hi ha una correspondència exacta entre la jornada i el llibre, atès que la intervenció conjunta en la jornada de Marta Busquets i Laia Benavent s'ha materialitzat en el llibre en dos textos diferents, i el llibre conté, a més, un breu capítol introductori de Josep Murgades i Eloi Bellés (al qual ens referirem tot seguit).

La jornada dedicada a Pompeu Fabra per la Universitat de Barcelona es va complementar amb una exposició al vestíbul principal de l'edifici històric de la Universitat, una exposició que avui té una versió digital disponible al bloc del CRAI de la Biblioteca de Lletres. Els textos dels plafons d'aquesta exposició constitueixen precisament el breu capítol introductori del llibre, que, amb el títol «Exposició "Pompeu Fabra i la Universitat"» (p. 11-20) i signat per Murgades i Bellés, que van ser els comissaris de l'exposició, estructura la vida i obra de Fabra en cinc grans apartats: «Fabra, codificador jove», «Fabra a l'IEC», «Fabra, divulgador i conferenciant», «Fabra a la Universitat», «Fabra a l'exili» i «Bibliografia de Fabra i sobre Fabra».

Els sis estudis que integren el cos principal del llibre són els següents: «Pompeu Fabra a la Universitat» (p. 21-39), de Jaume Claret Miranda; «Pompeu Fabra i la lingüística europea» (p. 41-65), d'Eloi Bellés; «Andorra, el català i Pompeu Fabra: l'ortografia a les actes del Consell General» (p. 67-93), de Jesús Bach-Marquès; «Les segones opcions de Fabra (1918) a la GIEC (2016)» (p. 95-115), de Laia Benavent Llinares; «De la *Gramàtica catalana* (1918) de Pompeu Fabra a la GIEC (2016): les oracions de relatiu amb duplicació pronominal» (p. 117-138), de Marta Busquets de Jover, i «La (in)transitivitat en Fabra: aspectes clau» (p. 139-165), d'Anna Pineda.

El primer dels estudis està dedicat a descriure la situació universitària de Catalunya durant la Segona República i el primer franquisme. Jaume Claret ens mostra, així, el triple lligam de Fabra amb l'ensenyament superior. Per una banda, el que té a veure amb la reivindicació d'una reforma de la Universitat de Barcelona; una reforma que la modernitzés i, al mateix temps, la catalanitzés, tot vinculant-la més estretament al territori que l'acollia. Per l'altra, la seva participació com a president del Patronat en la breu i convulsa vida de la Universitat Autònoma durant la República. I, finalment, el que té a veure amb la Universitat intervinguda: l'expulsió de Fabra d'un centre convertit en botí de guerra per part del franquisme i en una institució de la qual, novament, va ser bandejada qualsevol mostra de catalanitat.

El segon treball està dedicat a un tema que ha suscitat llargament l'interès dels estudiosos de l'obra de Fabra. I que, igual com els ha interessat, els ha fet declarar la dificultat de dir-ne gaires coses de manera sistemàtica. Es tracta del tema de les fonts teòriques i els models descriptius del seu treball filològic, una qüestió en relació amb la qual —com també s'ha afirmat sovint— Fabra va ser especialment auster a l'hora de proporcionar informació. Eloi Bellés reprèn la qüestió amb energia renovada, i el resultat del seu esforç és notable. És cert que s'ha pogut beneficiar d'uns instruments de recerca amb els quals no podien comptar els estudiosos anteriors —bàsicament la digitalització de l'obra de Fabra i l'accés en línia a recursos de mena diversa (catàlegs, bases de dades, etc.)—, però això no fa sinó fer créixer el valor de la seva recerca. Avui aquest treball és l'exposició més completa del panorama dels